

Ross J. S. Hoffman

PRESUDA POVIJESTI

(The Verdict of History)

Ross J. S. Hoffman opisuje svoje obraćenje. Rođen je 1902. u Harrisburgu (Pennsylvania). God. 1926. oženio se s katolikinjom Hannah McCruđen. Po odgoju je protestant. Iste godine (1926.) postao je lektor povijesti na newyorškoj univerzi. Godine 1935. imenovan je profesorom-asistentom, 1938. je prešao na Fordham University, 1944. je postao na toj univerzi redoviti profesor evropske povijesti. Konvertirao je od potpunog agnosticizma kao zadnjeg stadija na katolicizam godine 1931. U Crkvu ga je primio o. John P. Monaghan S. I.

Godine 1934. dobio je nagradu »George Louis Beer Prize« od američkog historičkog društva za knjigu *Great Britain and the German Trade Rivalry, 1875—1914*. Napisao je i knjigu *Restoration* kao studiju filozofije povijesti. Tema joj je spiritualna i psihološka interpretacija povijesti. Plodove svega svoga studija sintetizirao je u knjizi *The Great Republic* o internacionalnoj zajednici. Hoće da obnovi temeljne vrednote o konstitucionalnoj demokraciji, o slobodi, o pravnom autoritetu države i o internacionalnom poretku na temelju kršćanstva. Godine 1944. izdao je knjigu *Durable Peace* (Trajni mir) o novoiskrslim problemima naših dana. 1936. je odlikovao počasnim doktoratom iz literature od Villanova College, 1937. ga je Marquette University odlikovao počasnim doktoratom iz prava. Slijedećih godina stalno je predsjednik Američkog katoličkog povijesnog društva. Inače se za odmor rado bavi vrtlaranjem i golfom. Od svih pisaca najmiliji su mu Wodehouse i Hilaire Belloc.

Teško bih sa sigurnošću rekao koji je doživljaj zapravo bio početak moga približavanja katolicizmu. Čitava pozadina moga prijašnjeg života bila je potpuno protestantska. Ipak, za moga života nitko od mojih roditelja nije bio aktivan član nijedne protestantske zajednice. U djetinjstvu nisam primio nikakve sistematske pouke, samo mi je majka često kazivala priče iz Biblije. Nije bila apatična prema vjeri, kao što je to izvana izgledao moj otac, nego je bila, i još je i sada, potpuno religiozna žena. Ako mogu riječima formulirati njezinu vjeru, čini se da je vjerovala u Krista kao u božanski autoritet, no ona je krajnji individualist, protivna dogmi i svakoj crkvenosti i potpuno subjektivna u svojem

poimanju vjerske istine. Njezina je religija unutarnjeg duha, bez ikakva kulta, neka vrsta neartikuliranog uvjerenja, koje je teško izraziti u »Vjeronanju«.

Ako to uzmemo u obzir, neće nas iznenaditi činjenica da se niz godina bavila »kršćanskom znanošću«. Zanimala se za sektu Christian Science. (Bilj. prev.: osnivačica Mrs Eddy. Krajnji su idealisti.) Više mojih tetaka postadoše članovi te sekte. Moja majka nije slijedila njihov primjer, no dopustila je svojoj djeci da posjećuju nedjeljnu školu sekte »Christian Science«. Tečaj je bio nalik pravoj vjerskoj pouci. Kao dječak bio sam joj podvrgnut, ali mislim da nije ostavila nikakav dublji trag u meni. Sigurno nikad nisam bio primljen u izabranu zajednicu gospođice Eddy, a zbog istog razloga ni u kakvu drugu crkvu osim u Svetu Katoličku Crkvu. Prva godina koledža utrнула je, na sreću, zauvijek vjeru što sam je stekao u sekti Christian Science. Nisam morao primjenjivati njenu kurioznu nauku na svijet oko sebe. Kad mi je došlo do svijesti da oni stvarno ničeću realnost materijalnog svemira, odbacio sam je kao neistinitu filozofiju. To je odbacivanje bio svjestan intelektualni čin, a ne tek pad u indiferentizam, koji konačno blijedi u nevjeri.

Slijedeće školske godine nisu imale pozitivnog značenja u mom religioznom životu. Udubio sam se u profani studij, posebno u povijest i socijalne znanosti, i malo sam vremena posvećivao mislima na vjeru. Život je bio pun zaokupljenosti i veseo. Nisam imao ozbiljnih uznemiravanja, a uspjeha sam imao toliko da sam se sam iznenadivao. Škola je zaista poštivala religiju i zahtijevala da svi studenti polaze na predavanja što ih je davao neki dobrodušni presbiterijanski kapelan, ali kao i većina mojih prijatelja, nisam ozbiljno uzimao ta predavanja. Nitko ih u stvari nije, čini se, uzimao ozbiljno, osim najreligioznijih mladića koji su računali na protestantske propovjedaonice, a ja sam se najviše kretao u društvu gdje takvih mladića nije bilo. Predavanja se i nisu mogla udobnije provoditi i ja sam stalno dobivao odličan. Prividno, jedino zato da bih pokazao neko zanimanje koje — stid me je što to moram priznati — nije bilo ništa više nego želja da se zabavim na satu, ja sam započinjao rasprave. To je izazvalo dojam da sam nekakav mislilac, a kapelan je bio tako ljubazan drug da je visoku pažnju posvećivao nama, koji smo sami za sebe izjavljivali da smo agnosticici i, čini se, da je mislio kako se mi ozbiljno borimo s Bogom. Taj je čovjek pokazivao zaista toplo i srdačno zanimanje za mene. Ipak, čini se da općenito nije bio posebno popularan među đacima. Iskreno sam ga volio, često sam ga posjećivao u njegovu kabinetu, ali ništa nisam htio prihvatiti od njegove vjere, koja je bila obično kršćanstvo Biblije. On ga je nastojao na svaki način pomiriti s modernom znanošću.

Što me je više nastojao uvjeriti, to je nevjerojatnija izgledala njegova vjera pa sam ostavio školu potpuno uvjeren da vrhunaravnu vjeru mogu prihvatiti samo potpuno slabi i neemancipirani umovi. Čitava atmosfera u školi mislim da je bila stvarno nepogodna za religiju. Nitko ne bi upro prsta ni na jedan dio kršćanstva i izjavio da je taj dio apsolutno siguran. U školi se učio neki denaturirani, modernizirani, varljivi protestantizam. Oni koji su ga poučavali izgledali su neodlučni i neodređeni, a najsposobniji profesori ne samo da ga nisu zastupali nego su većinom namjerno izbjegavali da i spomenu vjeru. Bili su oprezni kad se radilo o tom da iznesu svoje vlastite vjerske poglede i jedva si se mogao oprijeti sumnji da oni, zapravo, uopće i ne vjeruju u kršćanstvo. Neki, koji su stekli moje povjerenje, sigurno nisu vjerovali. Kako sam ih cijenio, sve više sam se uvjeravao da inteligentan, suvremen čovjek ne mora na kršćanstvo drukčije gledati nego na pobožnu legendu spojenu s vrlo preporučljivim mo-

ralom. Moj je prvi kontakt s protestantizmom završio tako da sam ga potpuno zabacio.

Ne mislim da to odbacivanje imam pravo pripisivati samo mrtvilu duha. Bio sam zapravo oduševljeni pristalica pokreta da se poveća moralni nivo škole. Kao većina u modernom protestantizmu, našao sam u naprednoj aktivnosti zamjenu za religiju. Osim toga, utopio sam se u socijalističkoj literaturi i usisao sav konvencionalni radikalizam našeg doba. Čitajući povijest, osjetio sam žarku simpatiju za sve velike buntovnike, koji su se borili protiv tiranije (pogotovo crkvene tiranije) i pospjehili ono što je očito izgledalo da je veliki uzrok slobode. Ljudi poput Luthera i Voltairea bili su mi herojski velikani. Štovao sam ih kao idole. Čitava četa prvoboraca za nacionalnu i pučku slobodu od francuske revolucije ovamo bila je za me prava galerija svetaca. Gledao sam čitavu vojsku heroja u redovima suvremenih radikalaca i čeznuo sam za tim da im se pridružim u borbi protiv Crkve i kapitalizma jer sam bio potpuno siguran da su Crkva i kapitalizam jedno te isto. Imao sam neprevrtljiv instinkt za pokrete manjine i išao sam neprestano na živce »ispravnim ljudima«, koji su imali nepopularne nazore o vjeri, o politici i o ekonomici. Raspoloženje, koje netom opisah, dovede me do toga — a to nije ništa neobično — da sam nakanio postati protestantski propovjednik.

Pri kraju moje najstarije godine koledža bavio sam se mišlju da uđem u jedno liberalno sjemenište, da doktoriram i da se osposobim za propovjedaonicu. Moja ideja nije bila potpuno jasna i bez sumnje nikad je ne bih ostvario, no činilo mi se da mnogi istaknuti crkveni ljudi ne prihvaćaju nijedan dio kršćanstva osim socijalnog evanđelja da bi pomogli potlačenima. Mislio sam da ću poput muslimana štovati Krista kao proroka, proroka obnovljenog socijalnog poretka. Činilo mi se mogućim da izostavim vrhunaravno i da upotrijebim propovjedaonicu za širenje socijalizma, pacifizma, kozmopolitizma i ostalih grana skrajnjeg prosvjetiteljstva. Htio sam postati neke vrste svećenik poput Johna Haynesa Holmesa: imati crkvu u New Yorku, pisati za narodne revije, putovati po Evropi, sastajati se s glasovitim liberalcima i radikalima, služiti svim pitanjima koja budu vrijedna mog zanimanja. Premda nisam ušao u klerikalni život, privlačilo me sjemenište s nekoliko godina višeg studija. Ono, prije svega, nije bilo skupo. No ja sam bio bez sredstava. Nešto takvo bilo je u pozadini moje glave, pa to moram ovdje priznati. Ali plan se nije ostvario a čini mi se da mi je i volja za taj plan brzo prošla. Mjesto da idem u školu za diplomu (Graduated School-sveučilište), dao sam se na proučavanje povijesti. I zaista, nakon putovanja po Evropi predavao sam neko vrijeme povijest u srednjoj školi.

Prvo putovanje po Evropi imalo je važan utjecaj na moj religiozni stav. Došao sam kao osamljen i vrlo mlad čovjek. Sve je izgledalo kao strašna pustošovina. Putovanje mi je dalo dugo očekivanu zgodu da budem sam sa sobom i da polako mislim. Bilo je to kratko vrijeme nakon svršetka I. svjetskog rata, za koji sam se mnogo zanimao i posvetio mu pažnju, više da upoznam suvremene uvjete nego da promatram i razmišljam o starom svijetu. Uza sve to na tom putovanju prvi put sam saznao nešto i stekao smisao za velike spomenike sredovječnog religioznog života. Diveći se, posjetio sam mnoge stare katoličke katedrale i slušao mise. Ali, dakako, prisustvovao sam kao slijepac i u mom monumentalnom neznanju o katoličkoj vjeri sve je to učinilo malen dojam na mene. Za mene je Crkva ostala ono što sam pretpostavljao da je uvijek i bila: veliko organizirano praznovjerje, koje ustaje protiv svega čemu sam se

ja u svijetu nadao. Bez sumnje, u davnoj prošlosti Crkva je učinila važnih djela za civilizaciju (znao sam nešto mutno o tome), ali u XX. stoljeću tako je očito da je ona samo zapreka prosvjetljenom napretku. Nije li ona bila sinteza svećeničke prevlasti i vjere u čudesa, a napredak civilizacije ostavio ju je u pozadini? Uza sve to, od tog doživljaja počinje postepena spoznaja da je kršćanstvo bilo mnogo bogatije, mnogo dublje, čarobnije, čudovitije i prijaznije negoli kalvinistički tanjur kojim su me prije pitali.

Vrativši se u Ameriku, proveo sam nekoliko mjeseci predavajući u jednoj skromnoj High School (viši razredi gimnazije). Posao je bio zaista lagan, a sastojao se jednostavno u tom da vodim mladiće kroz elementarni pregled evropske povijesti. Tih sam dana malo studirao, a mnogo sam pričao i čitao sam najnoviju kurentnu literaturu kao nikad prije. Bacio sam se od svega srca u Dreiser-Menckenov »Zeitgeist« i nisam se mogao dosta nagutati pisaca kao što su Wells, Shaw, Bertrand Russel. Moj je, dakle, put bio u struji potpunog ateizma i zanio me zaista daleko niz vodu. Ojačalo je uvjerenje da je svaka religija, pa i ona najblaže vrste, lažna. Traženje vjere je osjećajna bolesna slabost.

Siguran sam bio, i priznajem to kao istinu, da sam upisujući se na sveučilište imao veoma laskavo mišljenje o sebi kao o smionom i naprednom misliocu. Ali zato nije bilo nipošto laskavo kad sam sada došao u sumnju, ne samo da su moje umne sposobnosti posve obične, nego i da sam se prihvatio visokog studija s pripravom ispod razine. Intelektualni zahtjevi bili su mnogo veći nego sam ih ikad prije poznavao i nisam bio daleko od stanovitog malodušja. Sumnja u moje sposobnosti potpuno me obuzela. Osjećao sam veliku potrebu da ozbiljno i brižno studiram. Nadam se da sam se malo poskliznuo iz visine svoje intelektualne umišljenosti.

Povijest je — tako jednom reče Napoleon — jedina istinita filozofija. To mišljenje, premda ne potpuno istinito, bar sugerira jednu veliku istinu. Studij povijesti ne učini uvijek čovjeka pametnijim, ali može najsigurnije to postići. Filozofija koja se osniva na povijesti, ako je ta povijest istinita, počiva na iskustvu, a ono je zaista pouzdan vodič. Studij historije otkriva uznemirujuće praznine u mnogim političkim, moralnim i socijalnim teorijama, koje su se razvile iz površne spekulacije i racionalizacije samo jednog doba, a napose ako je to doba koje, kao naše, prezire prošlost. Povijest nam pokazuje kako su često naše nove istine ništa drugo nego stare laži. Taj prizor ruži pretpostavku, koja smućuje tolike naše mislioce, da naša povijest ide neprestano u razvoju naviše. Studij povijesti može razviti duboko poštivanje prema prošlosti. On može osposobiti čovjeka da stane i zagleda se u svoje prede, da postane suvremenik Augustina i Franaka, da živi i hoda s njima i uvjeri se da su i oni prešli skalu ljudskog iskustva te da je njihovo iskustvo tako valjano kao i naše. Tako se oslobađamo onoga što je Mr. Chesterton negdje nazvao: ponizujućim ropstvom da smo djeca samo našeg doba.

Učinak svega tog napretka u temeljitom historijskom znanju bio je da sam se postepeno oslobodio čitavog niza naglo i površno stečenih nazora na sekundarnim vrelima. Nekad sam bio uvjeren da nas povijest uči u obliku spremljenih lekcija, da je ona veliki arsenal dokaza za teze kao npr. da se čovječanstvo neprestano uspinje na sve više stupnjeve napretka prema još nevidljivom, ali uza sve to visoko poželjnom cilju, da je ljudski um s vremenom sve jači, da pravda uvijek sve pobjedonosnije raste. No polako sam došao do uvjerenja da su te pretpostavke veliki besmisao. Otvorile su mi se oči da je velik

dio onoga što mi zovemo »napredak« tek gibanje prema stanovitim rezultatima, vide ih pak oni koji imaju oči za to, a ti rezultati nisu baš poželjni. Ta promjena došla je postepeno te neću ni pokušati da je ovdje opišem.

Isključivo zanimanje za povijesni studij nije u to vrijeme oslabilo moje ateističko uvjerenje. Ja sam, istina, naučio kako religija može biti socijalno korisna, ali nisam osjećao u to vrijeme nikakve osobne potrebe za njom. Znam da sam u to vrijeme došao do moralno neobranjivog mišljenja da je religija nužan instrument socijalne kontrole, ali potpuno nepotrebne za prosvijećenog pojedinca — a to mišljenje konačno vodi do spoznaje kako je bijedna ljudska tragedija, da ljudi moraju — hoće li živjeti — vjerovati u izmišljotine svoje mašte. Glavni razlog te religiozne stagnacije čovječanstva, kako je zacrtana u povijesti, sinula mi je kad sam se udubio u intenzivan studij XIX. stoljeća i prije nego sam adekvatno zahvatio u opsežnu povijest kršćanstva i zapadne kulture.

Prostudirao sam porast liberalizma, demokracije, socijalizma, industrije, kapitalizma, financija, imperijalizma, diplomacije i ustava itd., no duhovnu baštinu kršćanskih doba nisam gotovo ni zapazio. Moj se studij dotakao Crkve i crkava. S odobravanjem gledao sam kako se sukcesivno raspadaju pod rušilačkim udarcima znanosti i više kritike, a držao sam da su sve crkve prava kršćanska ortodoksija. Ukratko, bio je to samo profani i sekularizirani aspekt moderne povijesti, pa sam samo to od Crkve zapazio. Papinstvo je dugo izgledalo kao egzotična biljka u mojem vrtu liberalizma i revolucije — ostatak tamnih vjekova koji je preostao iza marša progressa i koji uopće nije važan pokraj zaista sudbonosnih gibanja moderne civilizacije. Papinstvo i sve što ono zastupa izgledalo je kao nepodnosivi protivnik višeg stupnja kulture i zato osuđeno na propast. Nisam se divio toj časnoj monarhiji jer sam čitao knjige kao što je Thayerova »Zora talijanske nezavisnosti«, koja prikazuje odveć iznakaženu sliku o papama prošlog stoljeća. Crkva i njezina glava izgledali su mi kao nemilosrdni, nepopravljivi neprijatelji slobodnijeg i humanijeg svijeta, saveznici Metternicha, Ferdinanda i svih despotskih okrunjenih ortaka protiv ljudskih prava. Ja sam odmah instinktivno bio na strani karbonara, framasuna i svih antiklerikalnih revolucionaraca i ostao sam takav dugo, dok nisam stvorio kritičnije sudove o njihovu ponašanju.

Druga godina mog sveučilišnog studija donijela je prvo sustavno i zaista plodonosno istraživanje srednjovjekovne civilizacije. Tečaj o ustavima srednjeg vijeka dao mi je uvid u konstitucionalni rast Crkve, u rimske i barbarske zakone i rane monarhijalne ustave. Predavanja su bila na vrlo visokom nivou. Pretpostavljala su od strane studenata znatno poznavanje općeg značenja srednjovjekovne kulture i ustanovio sam da nužno moram čitati da bih shvatio što profesor govori. Sve do tog vremena, nema nikakve sumnje, moje nepoznavanje srednjeg vijeka bilo je zapravo skandalozno. Za mene je srednji vijek bio neka vrsta crne jame obrubljene s jedne strane barbarstvom Merovinga, a s druge strane Petrarkinim sonetima i briljantnošću renesanse.

Srednjoškolski uvid ostavio mi je tek nešto zamagljenih pojmova o redovništvu, o velikaškom bezakonju, o barbarskim križarskim ratovima — a to je bilo doba kad su i najsposobniji umovi, kako se veli, napustili svako zanimanje za ovaj svijet i rješavali problem koliko anđela može plesati na vrhu igle. Nekoliko careva, koji su se borili protiv papa, učiniše dobar i trajan dojam na mene, kao npr. Henrik IV. i veliki Fridrici, bolji nego velikani Hildebrand i Inocent III. S velikom sam se simpatijom sjećao Petra Abelarda i Arnolda iz

Brescije (jer čim je netko došao u sukob s Crkvom, ja sam neodređeno osjećao da on mora imati pravo). Sv. Bernard ostavio me hladna, a isto tako i sv. Dominik. Jedini svetac koga sam zavolio bio je besmrtni Franjo, ne zato što bih ja znao nešto o njemu, nego zato što sam dobio dojam da je on nekako liberalan. Jednako tako zavolio sam mnoštvo heretika toga doba, smatrajući ih nesretnim mučenicima za stvar vjerske slobode. To priznanje neznanja, kome sam sâm kriv, neka ne bude prigovor mojem srednjoškolskom profesor, jer je istina da predavanjima nisam nikad posvetio pozornost koju su ona bez sumnje zaslužila. Tako sam na samom sebi iskusio da je moguće, posebno što se tiče srednjovjekovne povijesti, da učenici mogu tobože slušati predavanja bez pažnje, tako da im mozgovi ostanu bez ikakva traga temeljite informacije i pravog razumijevanja.

Završimo s time. Važno je da mi je susret s moćnim XII. i XIII. stoljećem bio duboko i važno intelektualno iskustvo. Otkrio sam taj svježiji svijet s mirijadama različnosti i bogatstvom boja i on mi se od toga časa pričinjao lijep kao zora. Nije to sentimentalna nostalgija za gotikom i čisto romantično sanjarenje. Vidio sam svijet snage i zdravlja, svijet strasti, heroizma i oštrog mišljenja. Šake i mozgovi bili su po svoj prilici sjajnije uposleni nego u bilo kojem drugom dobu iza velikih doba grčkih gradova-država. Uvjerio sam se i vjerujem još i sada da život nije nikad bio jezovitije vrijedan življenja nego onda dok su Franjo, Toma, Inocent III i Dante koračali zemljom. Tajna je svega toga napretka u tome što su ljudi branili izvanvremenske i neprocjenive vrednote i što je čitavom europskom društvu dala pečat ideja mudre i dobrotvorne duhovne snage, prema kojoj su ljudi na svakom koraku života osjećali dužnost potpune službe.

Pisci su klicali zbog rođenja individualizma u kasnijem, takozvanom renesansnom dobu, klicali su zbog dolaska novog čovjeka, emancipiranog od veza asketizma i ograničenja što ga je nametala korporativna hijerarhijska struktura društva XIII. stoljeća. Došao je čovjek s visokim pouzdanjem u sebe, drzak, nikom podložan, autonoman. Ali mnogo je bogatija u individualnostima bila civilizacija u doba sv. Tome. Boje srednjovjekovnog života bile su slične staklu prozora na katedrali. Unatoč jednoličnom pristanku svih uz istu vjeru i univerzalne ideje, zvane kršćanstvo, vladala je tada najčudnija kulturna raznolikost. Pučka pripovijetka, nošnja, manire, umjetnost nisu nikad bili manje konvencionalni. Srednji vijek bio je klasično doba smiješnih ljudi i nakaznih individua i ne mogu sada shvatiti da bi netko mogao upoznati srednjovjekovne svece ili bar posjetiti muzej starina a da ga se ne dojmi ta činjenica.

Nikad ljudi nisu bili dalje od kalupa. Zajednički duh, koji ih je oduševljavao, čini mi se da je u svakome plesao drugu igru života. U toj jedinstvenoj, korporativnoj, duhovno usmjerenoj civilizaciji ljudi su zaista bili slobodni, zaista objektivni, zaista vrlo malo sebeznašli. No sve to, čini se, ne objašnjava bogatstvo srednjovjekovnog individualizma. Sve cvijeće u tom svježem i ugodnom vrtu života, u kojem Franjo pjeva stihove zahvalne radosti dobroti i ljubavi Božjoj, vidio sam da niče iz tla katoličkog kršćanstva. Crkva je bila mati nove znanosti, utemeljiteljica velikih univerza, inspiracija nove velike arhitekture, zaštitnica gradova i ceHOva, braniteljica pučke slobode, prava citadela i izvor europske kulture i jedinstva, bajoslovno bogata u sposobnosti da ubrizga novi život u tisuće smjerova. Sinula mi je istina da je to »organizirano praznovjerje«
predsjedalo, štoviše, da je stvorilo najprivlačiviju i najnadahnutiju civilizaciju što je ja znam. Niti onda, a niti sada nisam tako lud te bih mislio da je

moguće ili bar poželjno da pokušamo obnoviti ustanove koje smo prerasli. Nikad mi nije došlo na pamet da bismo morali ići nazad u srednji vijek, ali mi je došlo do svijesti da je duh koji je oduševljavao to doba neizmjerljivo plodan i neovisan o vremenu, sposoban da prožme tijelo svake civilizacije te da obnovi u njoj život i zdravlje.

Otkriće katoličke civilizacije navelo me na neumorno istraživanje Crkve. Njezina povijest postala mi je najdraže polje lektire, neki njeni sveci najdraži historijski karakteri. Postao sam veliki poklonik i branitelj Crkve i uvijek sam bio sretan kad mi se pružila zgoda da to oduševljenje izrazim i drugima. Crkva je sve više zauzimala središnji položaj u čitavoj povijesti zapadne civilizacije nakon raspada starog rimskog carstva. Tako sam postao prijatelj Crkve (što zvuči malo ludo, zar ne?) i moje prijateljsko zanimanje nije klonulo. Počeo sam vrlo često posjećivati katoličke crkve. Kao historičar zanimao sam se za crkve. Nije mi se uvijek sviđjelo sve što sam ondje vidio, ali čar nije opadao. S velikim užitkom tražio sam da saznam nešto o sakramentima, o liturgijskim oblicima o dragocjenom značenju mise itd. To mi je postalo kao neka moja pasija da steknem što više informacija o vjeri. Pročitao sam znatan dio popularne apologetske literature. Duboko su me se dojmile Chestertonove prekrasne knjige pa sam čitao do čega sam došao. Ubrzo sam se gotovo zaljubio u Crkvu, prije nego mi je došla misao da bih mogao ljubiti Boga i prije nego sam stekao jasnu i racionalnu vjeru da Bog postoji.

Međutim, prošlo je nekoliko godina što sam ih proveo predavajući na jednoj univerzi o srednjovjekovnoj i suvremenoj evropskoj povijesti. Sve vrijeme posvećivao sam studiju na tim područjima. Postepeno je popustio moj radikalizam iz srednje škole, dok je stalno raslo nezadovoljstvo prema nekim smjerovima u modernoj povijesti. Ne samo da je raslo poštovanje prema Crkvi kao centralnoj snazi u našoj civilizaciji, nego sam neprestano u vjeri otkrivao revolucionarnu i strašnu kritiku tih pokreta i rješenja za probleme što su ih ti pokreti stvorili. Moj temperament ima nešto političko i sociološko, pa su velike sile kapitalizma, nacionalizma, liberalizma, demokracije i socijalizma zaokupile mnoge moje misli.

Svoje negdašnje mjesto na skrajnoj ljevici napustio sam i zauzeo neku vrstu središnje pozicije, pa kako god sam gubio pouzdanje u socijalizam, ujedno sam postao još veći neprijatelj ekscesa kapitalizma, nacionalizma i promašenog liberalizma XIX. stoljeća. U dnu većine nezdravih pojava sadašnjeg socijalnog i ekonomskog sistema sve više sam zapažao materijalističku filozofiju, koja karakterizira braniče sadašnjeg sistema i dospio sam do mutne spoznaje da društvo, ako želi živjeti, treba neki Credo ili ideal osim materijalnih vrednota. Socijalistička utopija o miru i o materijalnom blagostanju svih nije me više oduševljavala. Obratio sam se drugoj dilemi naših bankrotiranih liberalaca i ne mogoh ni kod njih vidjeti nikakva rješenja za strahovite probleme koji se suprotstavljaju našoj civilizaciji. Premda nisam sudjelovao u prošlom ratu, prilično dobro znam što je rat i kako je do njega došlo. Ne bih želio nikad više ponovo vidjeti to bratoubojstvo, ali ideal trajnog mira, koji smo nastojali ostvariti, još se nije pojavio s više nade. Čini se da je to samo ideal mira za bankare, za sigurnost »biznisa« Ako se to ostvari, bojim se da će se jednostavno naći u jednom drugom dobu Antonina i znam što će onda slijediti.

Trebalo je da netko digne barjake protiv plemenskog nacionalizma našeg vremena. Jedno od pitanja na koje je Crkva pružala rješenje. Nacionalni osjećaj nije zao u svojoj pravoj naravi, on je nekatolički samo u svom sebičnom egoiz-

zmu. Ako misli poštivati prava drugih, ima mjesta za nacionalni osjećaj u moralnom poretku, čiji je konačan cilj univerzalan i spiritualan. Kršćanski mir činio mi se mirom sa svrhom i opravdanjem. Ne prihvaćajući zahtjeve Crkve, uvidio sam da ona posjeduje jedini adekvatni i moralno besprijekorni program mira koji se može pružiti svijetu. Jedina je Crkva kadra pokazati gdje je pravi mir, obrazložiti ga i tako pobuditi trajnu volju za njim.

Spomenuo sam da su razvoj našeg socijalnog i ekonomskog sistema i njegovi sadašnji golemi razmjeri potakli mnogo mojih misli i studija. Možda nijedan ideal nije bio trajnije preda mnom od ideala socijalne pravde.

Bio sam uz socijaliste, dok nisam uvidio da im je ideologija nerealistička i da nemaju lijeka za materijalnu pohlepu, a to je rak-rana našeg društva. Njihova protuvjerska načela afirmiraju istu neuređenu strast za materijalnim dobrima koja nam je dao kapitalizam. Oni nastoje strast još više potaknuti. Neće oni ubiti grdosiju sa svojim programom laičke utopije, bratske jednakosti. Socijalizam se za prošle generacije razmrvio u sasma oportunističke reforme. Ja sam skrenuo sa socijalistima nadesno u čisti oportunizam, ne popuštajući ni za jedan gram u svojoj strasti za socijalnom pravdom, ali nisam mogao nazrijeti nikakve pobjede pred nama. Potpuno sam izgubio vjeru u progresivni i konačni trijumf kritičkog socijalnog razuma i ljudske slobode nad sabranim silama kapitalističkog feudalizma i neopoganske tiranije. Čini mi se da se ne trudimo dosta za pobjedu. Nije bilo nadvremenskih i neprocjenjivih vrednota koje bismo htjeli braniti protiv cijene male i neposredne udobnosti. Liberalci će, mislim, malo-pomalo popuštati i očito je da upravo to i rade svi u zapadnom svijetu. Kao stoici oni hoće dobro, ali nemaju dosta srca za stvarnu revoluciju. Oni ne priznaju ništa što je vrijedno da čovjek za to žrtvuje život.

I sad dolazi Crkva i nudi niz principa i program realističan i pravedan, prožet duhom ljubavi. Nekoliko puta čitao sam veliku encikliku Leona XIII. »Rerum novarum« i svaki put mi se činilo da me oblijeva čist snažan vjetar. Nema tu više traženja i analize zala u modernom ekonomskom društvu. Činilo mi se da je to daleko revolucionarniji dokument od Komunističkog manifesta. On siječe korijenje uzrocima socijalnog nereda i, ako se primijene principi enciklike, moglo bi to korijenje posvuda biti počupano. Dajte svakome čovjeku, koji ludo misli da je Crkva konzervativni saveznik stanja kakvo jest, bilo ono kako god zlo, dajte mu neka čita nauku Leona XIII. ili novu encikliku Pija XI. »Quadragesimo anno« pa neka onda izmjeri ponor između svijeta kakav jest i svijeta kakav hoće Papa.

Postepeno je raslo kod mene uvjerenje da je Crkva golemo kraljevstvo koje se bori protiv svih neprijatelja protiv kojih sam se i ja borio. Ona naviješta mir da bi se svi ljudi mogli to odlučnije boriti za stvar koja je zaista vrijedna borbe. Jedini je njezin lijek protiv nacionalizma, a da nije gori od same bolesti nacionalizma. Ona podiže moralne ekonomske principe kojima tuče pohlepu s obje strane i slijeva i zdesna. Ona dolazi do korijena sve socijalne nepravde: nema ljubavi. Ona nastoji osloboditi ljude od industrijskog ropstva i brani slobodu od njenog najvećeg neprijatelja, moderne apsolutističke države. Ona nagovara ljude na neprestanu križarsku vojnu, na stalnu revoluciju, na najradikalniju od svih revolucija do istrebljenja. »Ja nisam donio mir, nego mač.« Za neko vrijeme

poziv Crkve mogao bi postati neodoljiv, da sam samo bio sposoban vjerovati. Kad bi se u meni udomio neizmjerni politički, ekonomski, socijalni i moralni potencijalitet Katoličke Crkve, ja sam mislio da bi to bilo najveće razočaranje na svijetu. To je, naime, bio odgovor na sve probleme, samo taj odgovor je bio laž.

Prilično dugo bavio sam se prije svega svjetskim problemima jer je većina mojeg intelektualnog iskustva bila onamo usmjerena. U toku šest godina veći dio svoga života posvetio sam tom predmetu. To je bila moja »radnja«, moja akcija u poduzeću i zato je sociološki i politički aspekt katolicizma bio prvi aspekt svete vjere koji se nametljivo pojavio preda mnom.

No tijekom vremena stala je u meni rasti i prava duhovna glad. U velikoj mjeri pridonio je tome pad svjetovnih autoriteta kojima sam tako dugo bio odan. Stanovita paralitička neodlučnost spopala me kako su jedan za drugim padali autoriteti. Smanjila se sposobnost odlučivanja i svake akcije. Od mene je počelo odilaziti životno veselje. Zahvatila me panična čežnja za izbavljenjem. Kako je život sve više gubio smisao, prijetilo mi je opće oslabljenje, a sav moj svjetovni nazor rastvorio se u čistu negaciju. Nije bilo nijednog bisera velike cijene, ništa stalne vrijednosti i nepropadljivo. Nisam imao metra kojim bi izmjerio svijet, nikakva barjaka pod kojim bih se borio. Osjećao sam da postajem svega sit i da starim kao da sam čovjek propalog rimskog carstva.

Kako god sam bio sklon da se potpuno srozam, okolnosti da sam muž i otac pokazaše se kao velika brana. Moja je žena kći Crkve i vrlo razborita, umna i bistra žena. Imao sam veliko poštovanje prema njenim nazorima i zaista neprotumačivo poštovanje prema njenom karakteru. Na njoj sam otkrio nešto od utjecaja vjere na značaj jer sam ustanovio da vjera hrani u njoj veliku krepost ljubavi, čestitosti i odvažnosti i uljepšava njezin život na neočekivan način. Čini se da joj je vjera dala uravnoteženost, neku vedrinu i misterioznu spoznaju, koja je bila očito dar kreposti. Pri tom moram potpuno pošteno priznati da je ona dugo djelovala kao poticaj svakoj mojoj sklonosti da postanem katolik. Mislim da s moje strane nije bio ništa drugo nego apsurdni muškarački ponos kad sam je nazivao sotoniski zlobnim prizvukom »katolikinjom«. Sad znam da se molila Bogu da učini čudo obraćenja i udijeli mi svjetla, meni slijepcu, ali ona nije nikad ni nagoviještala ništa o takvoj želji. Običavala je govoriti da su njene molitve dosta za nas obojicu i da ću, ako se ikad obratim k vjeri, po svoj prilici postati fanatik sa svojim posebnim nazorom. Imao sam običnu mjeru briga i poteškoća koje posjećuju oženjene ljude i s obitelji, no o tome neću govoriti. Nisu bile ozbiljne, ali su me učinile zrelijim, mislim, i poslušile su da se otkrije moje duhovno siromaštvo i plitkoća agnosticizma. Patnje su ostavile svoj trag i slomile nešto od one samosvjesne autonomije duha koju sam gajio u svojim više neodgovornim godinama. Patnje me nisu obratile, ali su me pročistile i upozorile me na moj unutarnji bankrot. Skrajnja osamljenost u svijetu bez svrhe, u svijetu obavijenom tamom spopala me većom silom i stao sam pomišljati: ako Bog stvarno postoji i brine se za ljude, onda ga ja trebam.

Svako od tih iskustava pridonijelo je svoju mjeru mojoj konačnoj odluci da ozbiljno potražim religiju ili da se povratim prijašnjem životnom dinamizmu. Za sve to vrijeme tisuću je drugih malih prolaznih doživljaja djelovalo u istom smjeru. Bilo bi posve nemoguće odbaciti ih, jer su bili tako plahi doživljaji, da su nestali odmah pošto su se pojavili. Dolazili su dok sam čitao, razgovarao, držao predavanja, dok sam se odmarao. Bljesak spoznaje otkrio bi koju kršćansku istinu čudnovato jasno i uvjerljivo, određeni čin ljubavi i heroizma otkrio

bi prostrani pogled pun razumijevanja, pojedine kršćanske istine stavljene na kušnju sretno su prošle i zvonile istinito. Kad bih imao veliki dar gospodina Chestertona da izrazim takva zbivanja, sigurno bih mogao s velikom korišću staviti svoja iskustva na papir, ali kako ne mogu, moj bi pokušaj bio potpuno nespretnan. Često je promatranje koje velike hereze, kao maniheizma ili kalvinizma, dalo nagao bljesak i uvid u slobodu volje, u istočni grijeh, milost itd., a svjedočanstvo hereza u njihovim socijalnim posljedicama nije samo dalo da upravo »osjetim« katoličku istinu, nego i da shvatim bitnu važnost dogmatske strukture u vjeri.

Ti bljesci spoznaje bili su popraćeni postepenim širenjem čitave moje sposobnosti shvaćanja. Unatoč razvoju prokatoličkog svjetovnog nazora, dugo sam ostao vezan u intelektualne okove materijalističkog racionalizma, držeći vjerodostojnim samo ono što ne krši ono što sam gledao kao prirodni zakon. Čudesa bila su mi, jednostavno, nesmisao, a treba ih redovito protumačiti time da su svjedočanstva o njima neobjektivna. Da bi moglo postojati vrhunaravno poremećenje reda u svemiru, bilo je za me smiješno poimanje. To se nije dogodilo, to se nikad nije zbilo i nikakav izvještaj nije vrijedan vjere ako govori o čudu. Kršćanstvo, bio sam već spreman priznati, zbog svoje duge sinkretističke povijesti i zbog golemog prostora crkvenog nedostiživog iskustva, može predstavljati na mistični način neke duboke istine, ali izvještaj o njegovu nadnaravnom postanku priča je. Studirati historijske činjenice, koje to svjedoče, uzaludan je posao dok su dokumenti sami u sebi osuđeni zbog očite nevjerovatnosti. Svemir se ne pokorava nikakvom drugom zakonu doli svom vlastitom, koji je možda primio od Stvoritelja, ali uza sve to potpuno je navezan na se.

Sad je to poimanje svemira počelo dobivati modifikacije. Počeo sam uviđati kako je usko, kako malo toga tumači i kako mnogo toga izbjegava. Ono susreće posvuda tajne, a ne da razumu da prizna misterij. Šuti na pitanje odakle smo i zašto smo. Ne zna ništa reći o rođenju i o smrti. Izostavlja sva pitanja koja su zaista važna. Ono zatvara čitavo biće u usku tvrđavu nazora bez ijednog prozora na svjetlo izvana. Ako je to sloboda mišljenja, kako je rekao g. Chesterton, onda je slična slobodi utamničenoga koji je slobodan od čitavog svijeta izvan tamnice. Pričinilo mi se da je taj nazor duboko nefilozofski način gledanja na svijet i donijelo mi je neku vrstu intelektualnog stida što sam se tako dugo zadovoljio da živim u tako malom svemiru. Običavao sam o sebi govoriti da sam »racionalist« dok sam zatvarao duh pred prostorima transcendentalnih istina u tvrđavu svog bivstvovanja i tako se sakrio u sama sebe protiv onoga što je zdrav razum imperativno tražio.

Pridolazio sam k potpunoj sigurnosti da Bog postoji, pa su ti zapletaji razloga stavljali sve više zahtjeva na moj um. Napokon su zaglušene uši čule istinu koju više sav svemir. Dokaz iz reda i svrhovitosti bio je neodoljiv, a oni koji ga odbacuju kao otrcanu i pobitu raspravu, nikad ga nisu sreli razumno. To je stara i iznadvremenska istina. Autor je svemira stvaralačka Osoba, odijeljena od svoga stvorenja, kao što je umjetnik odijeljen od svog djela, a svaki potez na kozmičkom platnu od njegova je kista. Ako promatramo kozmos, svaki pokret naše misli vodi nas u misteriozno carstvo istina s onu stranu granice našega svijeta što ga shvaćamo sjetilima i razumom. No može li čovjek prodrijeti u tu tajnu ili bar u tami nazrijeti put k njoj? Očito ne bez posebnog svjetla objave. A je li objava dana?

To je bilo posljednje pitanje koje sam podigao na smrt ozbiljno. Da li je kakvo svjetlo zasinulo? Dosta sam poznao religije svijeta i povijest kršćan-

stva da bih s neodoljivom sigurnošću vidio gdje bi to svjetlo moglo biti, ako ga uopće ima. Stablo se raspoznaje po plodovima. Lutao sam kroz šumu stabala, i ako ima posebno drvo, čiji su plodovi život i svjetlo, znao sam sigurno gdje ću ga naći.

Odlučio sam da ću ispitati to svjetlo. Nastojat ću odrediti može li ono biti zaista duhovna domovina za mene (i za sve ljude) ili je zbilja sve isprazno. Stanovište s kojeg sam pošao bilo je u biti ovo: Bog postoji i načinio je svemir i čovjeka (inače čovjek ne bi bio ništa više nego neka vrst »mušice«, što sigurno ne zadovoljava razum); pa kako je Bogu sve moguće, nadnaravna objava po svojoj biti ne bi bila nevjerojatna. Također sam uvidio potpuno sigurno da oko kojim se raspoznaje objava ne može biti samo oko intelektualca jer tako bi Bog bio tajna pristupačna samo učenicima. Kad božanska objava, dopustimo za čas njenu mogućnost, i ne bi sigurno kršila zdravog razuma i trijeznog intelekta učenjaka, uvidio sam da mora biti pristupačna također preko i dubljih vena spoznaje, preko kanala koji su zajednički svim ljudima. Svaki čovjek ne može biti učen, ali može imati ljubav, dobru volju, čistoću srca. Zato mi se činilo da glavna oznaka istinite objave mora ležati u tom da je s uspjehom prepoznavaju jednostavni i skromni ljudi i da ona preobražava svojim utjecajem njihove živote. Još mi je jedna misao došla: bio sam siguran da ne bih mogao ljubiti Boga kad ne bih dohvatio njegovu osobu u utjelovljenju. Bez toga, on bi bio samo apstrakcija i teško bih ga dohvatio kao izvornu stvarnost. Prema tome, temeljni kamen čitavog kršćanstva nije u tom da je Krist filozof. Uvidio sam jasno, što — čini mi se — tolike osobe ne shvaćaju, naime da je katolicizam organskičko tijelo, niklo iz zasađene sjemenke Inkarnacije. Tako je moje posljednje pitanje bilo upravo ono staro pitanje, najdublje od svih važnih pitanja što su ikad stavljena: »Što mislite vi o Kristu?«

Pripravljao sam se za svoju odluku tražeći pomoć od nekoga koji je bio divno osposobljen da mi pomogne. Naložio mi je jednostavnu vježbu: »Lišite se«, uputio me, »što se bolje možete svih starih ideja o Kristu iz prijašnjeg života. Uzmite Evanđelje kao historijski dokument koji baca svjetlo na neobičnu i nepoznatu osobu i približite joj se kao čovjek koji trijezno misli, a prvi put je čuo za Krista. Onda pazite što ćete o njemu misliti pod prvim dojmom. Vaš duh je postigao mjeru zrelosti, vi ste vidjeli svakakvih ljudi i razmišljali o ljudskoj naravi. Vi ste se sukobili s različitim filozofijama te ih razumom i iskustvom naučili procjenjivati. Vaše iskustvo ima sigurno vrednovanje. Sad promotrite dobro ličnost i filozofiju tog čovjeka i usporedite ih s iskustvom što ste ga imali u svijetu s ljudima i idejama.«

Slijedio sam općenito pravac tih uputa i latio se ponovo Evanđelja s potpuno istim stavom kojim bih uzео bilo koje druge povijesne dokumente. Nastojao sam studirati jednog čovjeka, a ne Boga jer sam od svoje volje polazio od teorije da nijedan čovjek nije bio i ne bi mogao biti Bog. Da ne bude nespozazuma o tome: ideju inkarnacije namjerno sam isključio iz postupka. Dao sam se na zaista zanimljivo istraživanje puno iznenađenja jer, premda držim da sam u prošlim godinama pročitao u razmacima i u otkinutim odlomcima svaku riječ svih četiriju Evanđelja, nikad prije nisam pokušao izvući cjelovit Kristov portret. Nije najmanji dio iznenađenja bio kad sam otkrio da u stvari nisam nikad znao mnogo o Kristu. Znao sam neodređeno nešto o Kristu besjede na gori. Znao sam za blagog Krista, ali nisam znao za neodoljivo blagog Krista, niti za srditog Krista s autoritetom i silovitim riječima. Tu je, vidio sam, bio ne

samo dobrohotni filozof, koji nagovara na plemenite kreposti, nego i vladarska figura, koja zahtijeva i uči »kao onaj koji ima vlast, a ne kao književnici«.

No najveću zabunu doživio sam kad sam sebe prepoznao kao pristalicu njegovih neprijatelja. Prvi put u svom životu počeo sam razumijevati zloban bijes što ga je morala pobuditi ta nasrtljiva i izazovna osoba. Počeo sam se čuditi što bismo mi pomislili o čovjeku koji bi, prekršivši jednu od naših najstarijih uredaba (kao što je prekršio židovsku subotu), hladno odvratio da je on iznad nje. Mislim da bismo svakako imali ozbiljnu optužbu protiv njega da ruši naše zakone. Ista je bila moja reakcija na Isusa iz Nazareta kad je ušao u sinagogu, pročitao odlomak iz Svetog Pisma i navijestio da se taj dan ispunilo to mjesto. Mrmljao sam s narodom, bio sam u velikoj napasti da se pridružim onima koji su ustali i izgurali ga izvan grada.

Opet i opet sablaznio sam se nad njegovim činima i riječima. Kad se usudio opraštati grijeha, rekao sam s književnicima i farizejima: »Tko je taj što huli na Boga? Tko može opraštati grijeha osim Boga jedinog?« On je pokazivao skrajnje izazovan i uvredljiv ponos: »Jer veći od Jone je tu . . . , jer veći od Salomona je tu.« I u govoru na gori otkrio sam jeziv i strašan gnjev koji je našao riječi kao što su: »Licemjeri, obijeljeni grobovi« i »leglo gujino« i u onako strašnim prijetnjama kao što ih je izrekao nad gradom ako ne bi primio njegovih učenika: »Lakše će biti Sodomi i Gomori u dan suda nego tome gradu.« Jezik tog čovjeka može opeći kao udarac biča po goljoj rani. Našao sam kod njega također da zahtijeva našu odanost preko svih granica drskosti. Njegovi učenici moraju prihvatiti njegove naloge i ne smiju se sablažnjavati nad njim. »Onaj tko ljubi oca ili majku više nego mene, nije mene dostojan« . . . tako on zahtijeva da privrženost njemu bude prva od svijuu. Usudio se čak obećati svojim učenicima da će dobiti krunu života ako uzmu križ svoj na se i njega slijede. Kakva je to vrsta čovjeka koji se usudi za se tražiti sve što ljudi mogu razumno dugovati samo Bogu? »Sve stvari prepustio mi je Otac moj . . . Ja i Otac jedno smo . . . Tko vidi mene, vidi Oca . . . Ja sam put, istina i život.« Kako su to apsurdne izjave iz usta samo čovjeka! Prvi put sam razumio strast velikog svećenika koji je razderao haljine i rekao: »Što trebamo više svjedoka? Sami ste čuli hulu.« I zbunio sam se i zaprepastio nad njegovim hvalisavim besmislicama: najčešće riječi osude rezervirao je za licemjere, a sam se usudio pitati: »Tko će me od vas optužiti za grijeh?« Takve riječi od nekoga tko nije ništa više nego čovjek potpuno su buntovne. Što sam više razmišljao o značaju i ličnosti čovjeka Isusa, to sam više bio uvrijeđen i strašne su mi se činile njegove obmane. Njegovi pratioci, ljudi iz istog kraja, čudili su mu se i govorili: »Kako je taj čovjek došao do tog znanja i čudesa? Nije li to tesarov sin? . . . Odakle ima taj čovjek sve to? I sablažnjavali su se kad su ga gledali.« I ja sam se sablažnjavao.

Činilo mi se zaista: ako je taj čovjek upravo čovjek kao svaki drugi, djelo ljubavi bilo bi kad bi ga razglasili luđakom: umjesto toga farizeji su bili pravedni i on je dobio zasluženu smrt. Ali kao samo čovjek On uopće ne bi bio vjerovatan, jer on je prkosio općoj ljudskoj naravi. Nijedan čovjek, koji bi postavio nerazumne zahtjeve kakve je on tražio za sebe, ne bi mogao nadahnuti onako savršene ljubavi kakvu su mu poklonili njegovi učenici, jer je on sablažnjavao i njih u više navrata. Niti se može zamisliti da bi jedan čovjek mogao tako savršeno sjediniti blagost i strašan gnjev; i premda svjestan svoga neokaljanog savršenstva, da bi on plakao od samilosti za sve ljude. Kako je to zbilja moglo biti da je taj nametljiv, egoističan čovjek živio i naučavao filozofiju života iznad

vremena i svojevrijedno predao svoj vlastiti, savršeni život u patnju i sramotu križa? Njegova je apsolutna iskrenost dokazana na Kalvariji, a on još izjavljuje da je Bog! Čovjek koji bi sebe proglasio Bogom (ne može se ni zamisliti veća obmana), morao bi, čini mi se, završiti u moralnoj propasti. Ali Kalvarija sigurno nije bila moralna ruševina. Postalo mi je jasno da se Isus ne da rastumačiti terminom samog čovjštva, pa ni ljudskom naravi zahvaćenom ludilom. Ta posljednja pretpostavka nije vrijedna da se o njoj diskutira. Govor na gori i pouke u parabolama sama su razboritost i mi to svi vidimo. Kristov um imao je poput mača munjevit dar da prodre do srca stvari neočekivanom jednostavnošću. Teorija da bi on bio lud ne može nadživjeti jedno pomno čitanje Evandjelja.

Ne mogu zamisliti više od 4 moguća tumačenja Krista: 1. On je bio filozof i prorok, ali samo čovjek, no razuman. 2. Bio je ludak. 3. Značaj opisan u Evandeljima potpuno je ili velikim dijelom izmišljen. 4. Bio je utjelovljeni Sin, pravi čovjek i pravi Bog. Prve dvije teorije nedostatne su da odgonetnu tajnu te neobične ličnosti. Kad bi bio samo čovjek, nemoguće bi mi bilo vjerovati da je stvarno takav opstojao; ako ga podvrgnem pod kušnju kao luđaka, ustanovljujem da je u najvišem stupnju razuman. Ali što je s teorijom da je čitava povijest Evandjelja izmišljotina ili legenda narasla oko nekog čovjeka snažna duha, nekog impresivnog istočnog proroka?

Izuzevši nekoliko pisaca, koje nitko ne uzima ozbiljno, nijedan student povijesti ne stavlja u pitanje Isusovu historičnost. Mnogi su ipak mučno nastojali prikazati čovjeka iz Evandjelja kao ličnost vrlo zasjenjenu dekorativnom legendom. Ne bi li to bilo najvjerojatnije tumačenje Krista? Istok je uvijek obilovao kultovima i prorocima. Rimsko carstvo vrvjelo je od njih u prvo kršćansko vrijeme tako da bi bilo vrlo plauzibilno da je Krist, kakva ga znamo iz apostolskih spisa, bio kreacija bogate religiozne mašte ili čak svjesne prevare. To je teorija većine osoba koje nisu sposobne vjerovati u nauku o utjelovljenju i otkupljenju.

Nisam ekspert u tzv. visokom kriticizmu, ali nisam ni tako neupućen u znanosti o starini i povijesti Novoga zavjeta da ne bih bio sposoban vidjeti slabost legendarne teorije. Znam, općenito se misli da su prvi dani Crkve povijesno mutno vidljivi, ali zapravo to uopće nije istina. Počeo sam zapažati da ta vidljivost nije tako malena ako je netko sposoban zahvatiti narav Crkve i razumno procijeniti vrijednost tradicije kao povijesnog dokaza. Pa i dokumentarni dokazi mnogo su teži negoli što to većina osoba sebi može predočiti. Sam Novi Zavjet sadržava 4 nacrtu Kristova života, Povijest prve apostolske Crkve i 21 list iz ruke Pavla, Petra, Jakoba, Ivana i Jude Tadeja. Ne znam da bi i jedna druga faza povijesti I. stoljeća bila tako dokumentirana.

No veliko je pitanje bilo u kojoj mjeri se taj Kristov portret podudara s čovjekom kakav je zaista živio. Ovdje, čini se, ne da se zamisliti drugi put rješenja problema osim spekulacije, ali svaku takvu spekulaciju ravna previše osobnog filozofiranja. Ja sam uhvatio problem na ovaj način: promatrao sam narav Katoličke Crkve i njenu povijest. Uspoređivao sam što je učinila u jednom vremenu s onim što je naučavala u drugom vremenu. To znači, nastojao sam otkriti odstupanja od jednog doba do drugog s nakanom da u jasnom svjetlu neprevarljivih povijesnih svjedočanstava ustanovim da li je u naravi Crkve da odstupa od originalnog poklada navedene objave.

Išao sam nazad do Tridentskog sabora, od njega do sabora u Konstancu, od ovoga do Inocenta III. i IV. lateranskog sabora, zatim natrag do Niceje, od

Niceje do apostolskih dokumenata. Mjesto da otkrijem doktrinalna zastranjenja i novotarije, našoh da je jedna od najodličnijih karakteristika Crkve stalno i svrhovito čuvanje nauke, brižno čuvanje, dakako napredak u izražaju, u definiciji, u asimilaciji, ali nije uvela nijednu novu nauku stranu objavi ili bez veze s vjerom apostolskih vremena. Povijest Crkve od doba u kojem su pisane knjige Novoga Zavjeta sve do današnjeg dana očituje stalnu i nepromijenjenu narav: u njenoj je naravi da drži ljubomorno određeni corpus nauke. Dakle, ako je Kristov portret u Novom Zavjetu iznakažen i zasjenjen prema originalnom čovjeku, narav bi Crkve za prvih nekoliko decenija iza Kalvarije i Duhova morala biti u potpunoj protivnosti s naravi Crkve u vrijeme, recimo, kad je Pavao pisao svoju prvu poslanicu, a Marko sastavljao Evanđelje. K tome pridolazi da bi oni koji su Isusa poznavali — to jest u tijelu — učinili od njega legendarnu figuru, jer sve generacije, koje su iza njih došle, nisu uopće iskrivile shvaćanje njegove ličnosti. Što sam više o tom razmišljao, to mi se apsurdnija činila teorija legende. Što god sam mogao saznati o Petru, Pavlu, i drugim apostolima, učinilo je da mi je bilo sasvim nevjerovatno da bi oni bili počinitelji velike prevare. Ako su oni iskreno vjerovali u ono što su propovijedali svijetu (a njihova je iskrenost dokazana pogibijom), morali su sigurno gledati na Kristovu nauku kao na najdragocjenije od svega znanja i stoga nisu petljali s tom naukom. Još više, to su bili većinom jednostavni ljudi, blizi realnosti, a takvi se ljudi neće tako lako prevariti u stvarima što su ih vidjeli, opipali i iskusili. Što sam više nastojao obnoviti povijesnom maštom sliku apostolskih vremena, to sam čvršće bivao uvjeren u poštenje i u vjerodostojnost prvog svjedočanstva.

Tako je ostala samo jedna mogućnost za tumačenje zagonetke tko je Isus Krist. On je bio ono što je sebi prisvajao: Inkarnacija Boga, Božja Riječ koja se utjelovila. Kad sam njegovu čovječstvu dodao božanstvo, dijelovi problematične zagonetke padoše složno u okvir. Ne mogoh naći nikakva izbjavljenja pred zaključkom i mislio sam da moram ili rastjerati sve iz svoje pameti kao nerješivu enigmu ili prihvatiti jedino moguće rješenje. Ali to rješenje nije se borilo više s mojim filozofskim pogledom na svemir. Nije više vrijedalo moje iskustvo i iskustvo braće ljudi. Još više, ustanovio sam da sam došao pod vladarski čar te moćne i uzvišene Osobe, ustanovio sam da sam sposoban zavoljeti Ga. Bog mi je udijelio dar vjere i ja sam ispovjedio s Petrom: »Ti si Krist, sin Boga živoga!« Nije mi više izgledao kao udaljena figura s Istoka od prije 2000 godina nego kao izvanvremenski život, jednako mlad i svjež danas kao i uvijek. Nije kod mene bilo naglog obraćenja. Vjera je dolazila zaista polako, i nije bilo lako osjetiti njenu stvarnost poslije tako mnogih godina nijekanja. Kako me je novi svjetovni nazor postepeno osvajao, imao sam izmjeničnih časova živog uvjerenja i tromе sumnje. Ali milost nije bila uzaludna i kad sam spoznao da sam našao svog Oca, upoznao sam također i svoju Majku i Majku svih nas i ona se udostojala da me adoptira za svog sina.

Iz knjige: John A. O'Brien, *The Road to Damascus*

Preveo Josip Weissgerber